

KOŚCIOŁY KATOLICKIE TRADYCJI BIZANTYJSKIEJ

1. Geneza

W dziejach Kościoła próby przywrócenia jedności między Kościołem rzymskim a Kościołem bizantyjskim podejmowano wielokrotnie. Można nawet powiedzieć, że próby takie rozpoczęto nazajutrz po rozłamie roku 1054¹. Najbardziej znaczącą próbą była unia między Rzymem a Konstantynopolem, proklamowana na Soborze Florenckim w dniu 6 VII 1439. Nie znalazła ona wszakże trwałej recepcji w Kościele prawosławnym². Pokłosem Unii Florenckiej była unia między Kościołem ruskim a Rzymem, zawarta w roku 1596 w Brześciu nad Bugiem w Państwie Polsko-Litewskim³.

¹ Już w roku 1063 papież Aleksander II (1061—1073) wysłał Piotra, biskupa Anagni, do Konstantynopola do cesarza Konstantyna Dukasa (1059—1067) celem przeprowadzenia rozmów nad unią obu Kościołów. A. Brunello (w pracy: *Le chiese orientali e l'unione*, Milano 1966, s. 507—512) wylicza 18 prób unijnych, podejmowanych ze strony Rzymu, między rokiem 1063 a 1438 (zwołanie soboru do Ferrara; późniejszy sobór Florencki).

² O motywach odrzucenia Unii Florenckiej zob. W. Hryniewicz, *The Florentine Union: Reception and Rejection*, w: G. Alberigo (ed.), *Christian Unity. The Council of Ferrara-Florence 1438/39-1989*, Leuven 1991, s. 521—554.

³ W latach 1593—1594 w Kościele ruskim powstały dwa projekty zjednoczenia Kościołów: jeden przygotowany przez hierarchie, drugi przez księcia Konstantego Ostrońskiego. Na synodzie w Torczynie koło Łucka 2 XII 1594 r. sformułowano warunki unii, natomiast dnia 12 VI 1595 r. na synodzie w Brześciu biskupi ruscy pod przewodnictwem metropolity Michała Rahozy postanowili przystąpić do unii z Rzymem pod trzema zasadniczymi warunkami: a) zagwarantowania liturgii wschodniej w języku słowiańskim, b) zachowania kalendarza juliańskiego, c) zrównania praw hierarchii ruskiej z prawami hierarchii łacińskiej.

Mimo rozłamu w obozie prawosławnym zwolennicy unii działali nadal. W dniu 23 XII 1595 roku w obecności papieża Klemensa VIII, 33-ch kardynałów i całej Kurii Rzymskiej, biskupi ruscy Hipacy Pocij i Cyryl Terlecki, w imieniu metropolity Michała Rahozy i episkopatu ruskiego, złożyli publiczne wyznanie wiary, co oznaczało przystąpienie do jedności z Kościołem rzymskim. Fakt ten ogłasza światu bulla papieska *Magnus Dominus et laudabilis nimis* (23 XII 1595).

Po powrocie delegatów z Rzymu metropolita Michał Rahoza zwołał do Brześcia synod swej metropolii, aby ratyfikować i ogłosić unię Kościoła ruskiego z Rzymem. Synod odbył się w dniu 6 X 1596 r. Przybyli nań

Unia Brzeska zainicjowała w historii Kościoła proces zawierania unii lokalnych (przez grupy prawosławnych tradycji bizantyjskiej, a także chrześcijan wschodnich innych tradycji)⁴. Cały wiek XVII był świadkiem trudnego procesu kształtowania się oblicza chrześcijaństwa wschodniego na ziemiach białoruskich i ukraińskich. Był to okres recepcji oraz odrzucenia Unii Brzeskiej przez wschodnich chrześcijan w Państwie Polsko-Litewskim.

Przystąpienie do unii (na przełomie XVII/XVIII w.) trzech nowych diecezji⁵, wraz ze stauropigialnym bractwem we Lwowie oraz potrzeba wzmocnienia dyscypliny kościelnej stały się przyczyną zwołania synodu prowincjalnego do Zamościa w roku 1720. Obok problematyki dyscyplinarnej synod zajął się też reformą liturgiczną⁶.

W wyniku kolejnych podziałów Państwa Polsko-Litewskiego (1772, 1793, 1795) unicy w Galicji dostali się pod panowanie Au-

wszyscy biskupi ruscy, z wyjątkiem biskupów: lwowskiego Gedeona Bałabana i przemyskiego — Michała Kopestyńskiego. Równocześnie odbył się w Brześciu antysynod pod przewodnictwem księcia Konstantego Ostrogskiego i biskupów Bałabana i Kopestyńskiego. Wzięło w nim udział także kilku biskupów prawosławnych z Rusi Moskiewskiej, przedstawiciele duchowieństwa ruskiego przeciwnego unii, a także wysłannicy patriarchy konstantynopolskiego (Nikifor) i aleksandryjskiego (Cyryl Lukaris, późniejszy patriarcha konstantynopolski). Król polski Zygmunt III uznał unię, ale to nie zapobiegło rozłamowi, jaki powstał w metropolii kijowskiej.

⁴ Owocami tych częściowych unii są istniejące do dziś Katolickie Kościoły Wschodnie. Podajemy w porządku chronologicznym unie chrześcijan tradycji bizantyjskiej: 1611 — ustanowienie katolickiego biskupa bizantyjskiego dla Serbów żyjących w Chorwacji; 1646 — Unia Karpać-Rusinów w Użgorodzie i Mukaczewie (diecezję unicką w Mukaczewie ustanowiono w roku 1771, z jej terytorium utworzono w r. 1787 wikariat w Koszycach, przekształcony w r. 1816 w eparchię w Preszowie); 1700 — Unia Rumunów w Siedmiogrodzie; 1701 — ukonstytuowanie się grupy katolików melchitów w Bejrucie i Baalbeek; XVIII w. — proces ukształtowania się węgierskojęzycznej wspólnoty katolików wschodnich w imperium Austro-Węgierskim, 1856 — przystąpienie do jedności z Rzymem grupy Greków prawosławnych w Konstantynopolu; 1861 — inicjatywa unijna grupy Bułgarów prawosławnych z Konstantynopola; XIX w. — ukształtowanie się wspólnoty katolików wschodnich w Macedonii.

⁵ W roku 1692 do unii przystąpił biskup przemyski Innocenty Winnicki, w roku 1700 — biskup lwowski Józef Szumlański, a w r. 1702 — biskup łucki Denis Żabokrycki. W ten sposób cała hierarchia wschodnia w Państwie Polsko-Litewskim opowiedziała się za unią z Rzymem. Unicka metropolia kijowska liczyła wówczas około 12 milionów wiernych, z których część północną stanowili Białorusini, część zaś południową Ukraińcy.

⁶ Była to reforma w duchu latynizacji (właściwej tamtej epoce); Synod zaakceptował szereg innowacji wprowadzonych z obrządku łacińskiego, m. in. wystawienie Najświętszego Sakramentu, różaniec, Liturgię (mszę św.) bez udziału ludu.

strii, unicy zaś na pozostałych ziemiach ukraińskich i białoruskich pod panowanie Rosji⁷. To właśnie w zaborze austriackim za rządów cesarzowej Marii Teresy zaczęto nazywać unitów „grekokatolikami” (dotyczyło to Galicji, Siedmiogrodu i Chorwacji).

Wybitną postacią, mającą ogromny wpływ na rozwój Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego w XX w. był metropolita Andrzej Szeptycki. W roku 1888 wstąpił on do zreformowanego Zakonu Bazylianów, w roku 1899 został nominowany biskupem stanisławowskim, a w roku następnym (1900) metropolitą halickim i arcybiskupem lwowskim. Kierował on Ukraińskim Kościołem Grekokatolickim do roku 1944. Długi okres posługi pasterskiej metropolity Andrzeja Szeptyckiego oznaczał powrót do wschodnich tradycji liturgicznych (delatynizację i rebizantynizację w życiu liturgicznym), powrót do staroruskiej tradycji monastycznej poprzez fundację mnichów studytów, założenie Akademii Teologicznej we Lwowie itp. Główną zasługą metropolity Andrzeja było wszakże żmudne odbudowanie w Ukraińskim Kościele Grekokatolickim świadomości Kościoła lokalnego.

2. Pod jarzmem komunistów

Po drugiej wojnie światowej w bloku państw komunistycznych w Europie Środkowej i Wschodniej tylko grekokatolicy na Węgrzech, w Bułgarii i w Jugosławii byli tolerowani przez komunistyczne władze.

Na Ukrainie, inkorporowanej do Związku Radzieckiego, rozpoczął się okres prześladowania Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego. Po śmierci metropolity Szeptyckiego rządy arcybiskupstwem lwowskim przejął metropolita Josyf Slipyj. Wtedy rozpoczął się zmasowany atak ze strony władzy komunistycznej⁸.

⁷ Eparchie unickie Białorusi i Wołynia zostały zlikwidowane przez rząd carski w roku 1839. Eparchia chełmska (podporządkowana od roku 1829 bezpośrednio Stolicy Apostolskiej) została przez władze carskie w roku 1875 wcielona do Kościoła prawosławnego. Fakt ten spotkał się z heroicznym oporem wiernych (zwłaszcza na Podlasiu) i z prześladowaniami katolików unitów przez rząd carski. Gdy w roku 1905 katolicy w Cesarstwie Rosyjskim uzyskali pewną wolność (pozostał wszakże zakaz odbudowy wspólnot rytu bizantyjsko-słowiańskiego), wielu wiernych dawnej unickiej eparchii chełmskiej przeszło na obrządek łaciński. Inni mogli powrócić do tradycji unickiego Kościoła bizantyjsko-słowiańskiego dopiero w wolnej Polsce w latach 1918 — 1939. Była to tzw. neunia, zwłaszcza na Podlasiu, Polesiu i Wołyniu.

⁸ Metropolita Josyf, jego sufragani oraz inni biskupi z terenu Ukrainy (w tym także z Ukrainy Zakarpackiej), a następnie też ze Słowacji (eparchia preszowska) i z Polski (eparchia przemyska) zostali aresztowani i ska-

Atak Stalina i komunistów sowieckich na Ukraiński Kościół Grekokatolicki nie ograniczył się do aresztowania episkopatu. Z polecenia Stalina w dniach 8—10 III 1946 r. zwołano do Lwowa pseudosynod, na którym, przy nieobecności ukraińskiej hierarchii katolickiej i w atmosferze terroru NKWD, uchwalono „zjednoczenie” Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego z Rosyjskim Kościołem Prawosławnym. Księży, zakonników i zakonnice, wierznych Kościołowi katolickiemu, aresztowano i zesłano na ciężkie roboty. Aż do 1 XII 1989 r. Ukraiński Kościół Grekokatolicki żył w podziemiu.

Podobnie jak na „synodzie” we Lwowie w 1946 r., grekokatolicy zostali inkorporowani siłą do Kościoła prawosławnego w Rumunii (Alba Julia 1948) i w Czechosłowacji (Preszów 1950). Kościół grekokatolicki na Słowacji, korzystając z kilku miesięcy względnej wolności w okresie tzw. „Praskiej Wiosny” w 1968 roku, uzyskał ponowną legalizację, choć aż do upadku komunizmu w Czechosłowacji życie tego Kościoła podlegało bardzo wielkim ograniczeniom. Grekokatolicy na Ukrainie i w Rumunii musieli czekać aż do roku 1989.

W PRL, na terenie której znalazła się część grekokatolickiej diecezji przemyskiej i administratura apostolska Łemkowszczyzny, Kościół grekokatolicki doświadczył konsekwencji polityki komunistycznej na Ukrainie. Biskupi przemyscy oraz wielu księży i siostr zakonnych zostało aresztowanych, wierni zostali przesiedleni w roku 1947 do Ukraińskiej SRR oraz na Ziemi Zachodnie i Północne. Dopiero po roku 1956 możliwe było zorganizowanie sieci grekokatolickich punktów duszpasterskich, obsługiwanych przez niewielką liczbę duszpasterzy. Aż do roku 1991 grekokatolicy w Polsce podlegali jurysdykcji prymasa Polski. W dniu 16 I 1991 r. papież Jan Paweł II ordynariuszem dla wakującej diecezji przemyskiej mianował biskupa Iwana Martyniaka.

zani na ciężkie roboty w sowieckich łagrach na Syberii. Wszyscy ci biskupi zmarli w więzieniach i na zesłaniu. Przeżył tylko metropolita Josyf Slipyj. Po 18 latach więzienia został on zwolniony na osobistą interwencję papieża Jana XXIII i otrzymał zgodę na wyjazd do Rzymu. W roku 1963 Stolica Apostolska przyznała metropolicie Josyfowi Slipemu tytuł Arcybiskupa Większego Lwowa dla Ukraińców z prawami „quasi patriarchy”. Działalność metropolity Josyfa Slipego na wolności była kontynuacją wysiłków metropolity Andrzeja Szeptyckiego, by Ukraińskiemu Kościołowi Grekokatolickiemu przywrócić charakter rzeczywistego Kościoła lokalnego (ukr. *pomisna Cerkwa*). Metropolita Josyf Slipyj zmarł w Rzymie dnia 7 IX 1984 r. W roku 1992 (27 VIII) ciało jego sprowadzono z Rzymu i pochowano w grekokatolickiej katedrze św. Jura we Lwowie.

3. Lata przełomu 1989 — 1992

Historyczne spotkanie prezydenta ZSRR Michaiła Gorbaczowa z papieżem Janem Pawłem II w dniu 1 XII 1989 roku w Watykanie stanowiło przełom na drodze starań o legalizację Kościoła Grekokatolickiego na Ukrainie. W kontekście odrobiny wolności, jaką przyniosła „pieriestrojka”, pod koniec roku 1989 grupy grekokatolików na Ukrainie Zachodniej poczęły zajmować dawne świątynie grekokatolickie, które od 1946 roku były używane przez prawosławnych należących do Patriarchatu Moskiewskiego⁹.

Mediację w trudnych stosunkach grekokatolicko-prawosławnych na Ukrainie podjęła Komisja czterostronna, obejmująca przedstawicieli Watykanu, Patriarchatu Moskiewskiego, prawosławnych ukraińskich i grekokatolików ukraińskich. Wysiłki tej Komisji nie przyniosły większych rezultatów praktycznych. Proces przejmowania świątyń (właściwie już zakończony) nie doprowadził do jakiegokolwiek ugody między prawosławnymi i grekokatolikami na Ukrainie. Co więcej, sytuacja religijna na Ukrainie znacznie się skomplikowała poprzez podział, jaki nastąpił wśród samych prawosławnych¹⁰.

⁹ Początkowo część wiernych grekokatolickich była gotowa do pewnego dialogu z Patriarchatem Moskiewskim na temat pokojowego przejęcia świątyń. Niemożliwość osiągnięcia porozumienia tym bardziej zdynamizowała proces oddolnego przejmowania świątyń.)Por. G. Protopopow, *La Chiesa cattolica in Ucraina*, w: *Cattolici in Russia e Ucraina*, Milano 1992, s. 204). Należy wszakże zauważyć, że pomoc w staraniach o legalizację Kościoła grekokatolickiego na Ukrainie okazały grekokatolikom demokratycznie nastawione grupy „dysydentów” prawosławnych, świeckich i duchownych.

¹⁰ Znaczna część wiernych prawosławnych oraz kleru dotychczasowego Egzarchatu Ukraińskiego (podporządkowanego Patriarchatowi Moskiewskiemu) opowiedziała się za niezależnością Kościoła prawosławnego na Ukrainie od Moskwy. Część wiernych i kleru tegoż Kościoła zadowolili się pewną autonomią i nową nazwą — Ukraiński Kościół Prawosławny (UPC — *Ukraińska Prawosławna Cerkwa*), inni opowiedzieli się za odnowieniem Ukraińskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (UAPC — *Ukraińska Awtokefalna Prawosławna Cerkwa*, uznającego za swą głowę patriarchę Mstysława Skrypnyka z USA). Do tego ostatniego Kościoła próbował przyłączyć się wioleletni zwierzchnik Kościoła rosyjskiego na Ukrainie — metropolita Filaret. Jego akces do UAPC nie został wszakże uznany przez patriarchę Mstysława. Wobec czego Filaret utworzył oddzielne ugrupowanie o nazwie: Ukraiński Kościół Prawosławny — Patriarchat Kijowski (*Ukraińska Prawosławna Cerkwa — Kryjiwśkyj Patriarchat*). Można więc mówić dziś (1993) o trzech grupach prawosławnych na Ukrainie: UPC, UAPC — jurysdykcja Mstysława i UPC-KP (grupa byłego metropoliity Filareta). Do tego należy dodać Ukraiński Kościół Grekokatolicki (UHKC — *Ukraińska Hreko-Katolycka Cerkwa*) oraz Kościół łańciński na Ukrainie (3 diecezje). To daje wystarczająco skomplikowany obraz.

W styczniu 1990 r. papież Jan Paweł II uznał sakrę 10 biskupów grekokatolickich na Ukrainie, wyświęconych potajemnie, a w dniu 16 I 1991 potwierdził ich na stolicach biskupich. Jeszcze wcześniej, w czerwcu 1990 r., odbył się w Watykanie synod Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego, na którym zgromadził się wokół papieża Jana Pawła II cały episkopat ukraiński, także biskupi przebywający dotychczas w podziemiu. Dnia 31 III 1992 r. karynał M. Lubaczywski powrócił do katedry św. Jura we Lwowie. W ten sposób została odnowiona struktura Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego na Ukrainie.

Kolejnym ważnym wydarzeniem na drodze do normalizacji życia Ukraińskiego Kościoła Grekokatolickiego na Ukrainie był synod tegoż Kościoła we Lwowie w maju 1992 r. Miał on w dużej części charakter pastoralny i był forum poszukiwania nowych form pracy w niepodległej ojczyźnie.

Nowym fenomenem na scenie relacji katolicko-prawosławnych jest aktualnie odradzanie się wspólnot unickich na Białorusi. W ostatnich kilku latach grupy młodej inteligencji w Mińsku i kilku innych miastach Białorusi świadomie sięgają do unickiej tradycji na Białorusi, upatrując w Kościele unickim historyczną, białoruską formę chrześcijaństwa. Środowiska te odrodzenie Kościoła grekokatolickiego na Białorusi uważają za ważny element odrodzenia narodowego. Dążeniem organizatorów wspólnot unickich jest unikanie konfliktu z prawosławiem. Czy i na ile będzie to możliwe, pokaże przyszłość¹¹.

Bardzo skomplikowany był także powrót do legalności Kościoła grekokatolickiego w Rumunii. W dniu 14 III 1990 papież Jan Paweł II mianował biskupów na wszystkie wakujące stolice biskupie w całym kraju, w tym także na 5 stolic grekokatolickich diecezji w Siedmiogrodzie. Kościół unicki w Rumunii stara się skonsolidować swe siły i zaleczyć rany okresu prześladowań. Zainteresowany jest uzyskaniem realnego (a nie tylko legalnego) statusu Kościoła lokalnego (*Ecclesia sui iuris*)¹².

¹¹ Aktualnie istnieje na Białorusi kilka parafii unickich. Zob. V. Danilov, *Lettera alla Redazione*, *La Nuova Europa* 2 (1993) nr 1, s. 126 oraz zawartość czasopisma *Unija* (Mińsk) 1 (1990) nr 1 i nr 2. Najnowsze publikacje Patriarchatu Moskiewskiego informują o zarzutach pod adresem unitów na Białorusi, formułowanych przez mińskie bractwo cerkiewne św. Michała. Zob.: *Cerkownaja żizń: Fakty sobytija, wiechy*, *Informacjonnyj Biulletień OWCS* 1993 nr 4, s. 5.

¹² Rumuński Kościół Prawosławny nie pogodził się z przejmowaniem przez wiernych grekokatolickich ich dawnych świątyń, będących w posiadaniu prawosławnych od roku 1948. Konflikt, który aktualnie przycichł, daleki jest od rozwiązania. Unici rumuńscy podkreślają, że nie odzyskali

4. Stan aktualny

Ukraiński Kościół Grekokatolicki (ukr.: *Ukrajinska Hreko-Katolyćka Cerkwa*) na Ukrainie zorganizowany jest w metropolię, na czele której stoi Arcybiskup Większy Lwowa dla Ukraińców — kardynał Myrośław Iwan Lubaczywski. Do metropolii należy też eparchia w Iwano-Frankowsku. Ponadto na Ukrainie Zakarpackiej znajduje się eparchia mukaczewska. Łącznie na Ukrainie posługuje 10 biskupów¹³. Liczbę wiernych na Ukrainie szacuje się na ok. 5.000.000 (z czego ok. 300.000 na Ukrainie Środkowej i Wschodniej). Kościół ten posiada ok. 2.300 parafii, ponad 1.100 kapłanów (wraz z zakonnikami) i 950 seminarzystów. W Kościele pracuje ok. 800 osób zakonnych. Jest to niewątpliwie najliczniejszy Katolicki Kościół wschodni.

Grekokatolicy Ukraińscy posiadają też od niedawna zorganizowane punkty duszpasterskie na Litwie (Wilno), Łotwie (Daugavpils), w Estonii (Tallinn) oraz na Syberii i w Kazachstanie (Karaganda). Punkty te służą zwykle dla grekokatolików rozproszonych po znacznym terenie. Tamtejsze wspólnoty, po latach przesładowań i rozproszenia, są na etapie organizacji i konsolidacji.

Grekokatolicy w Polsce liczą około 300.000 wiernych. Zorganizowani są w jednej eparchii (diecezji) ukraińsko-bizantyjskiej w Przemyślu, której ordynariuszem jest biskup Iwan Martyniak. Eparchia przemyska obejmuje terytorium całej Polski i podzielona jest na 7 dekanatów (Przemyśl, Kraków, Wrocław, Zielona Góra, Koszalin, Elbląg i Olsztyn). W 100 parafiach i filiach posługę duszpasterską sprawuje 65 kapłanów.

Tradycje życia zakonnego kontynuują dwa zakony męskie i trzy żeńskie. Ojcowie Bazylianie posiadają 3 klasztory (Warszawa, Przemyśl, Węgorzewo) i 2 rezydencje (Kętrzyn i Kołobrzeg).

jeszcze wielu swych dawnych świątyń, prawosławni zaś denuncjują fakt, że w niektórych miastach grekokatolicy odzyskali po dwie świątynie, które stoją puste, bowiem wielu wiernych zdecydowało się na pozostanie w Kościele prawosławnym i nie wrócili do Kościoła Unickiego. W niejasnej sytuacji politycznej i społecznej w Rumunii niejasne pozostają też stosunki prawosławno-unicke. Zob E. András, *The New Organization of the Catholic Church in Romania*, Occasional Papers in Religion in Eastern Europe 12 (1992) nr 2, s. 25—32.

¹³ Oto wykaz biskupów grekokatolickich pracujących na Ukrainie: we Lwowie (5): arcybiskup kard. Myrośław Iwan Lubaczywski i biskupi pomocniczy: Wołodymyr Sterniuk, Filemon Kurczaba, Mychajło Sabrycha, Julian Woronowski; w Iwano-Frankowsku (2): Sofron Dmyterko i biskup pomocniczy Pawło Wasylyk; w Mukaczewie z rezydencją in Użgorodzie (3): Ivan Semedi i biskup pomocniczy Josyf Hołowacz.

Ojcowie Studyci posiadają 1 klasztor (Cyganek k. Nowego Dworu Gdańskiego). W Kościele pracują też grekokatolickie siostry zakonne: Siostry Bazylianki (4 klasztory), Siostry Służebnice Niepokalanej Dziewicy Maryi (10 domów) i Siostry św. Józefa (6 domów).

W *Europie Zachodniej* istnieją 3 Egzarchaty Apostolskie dla grekokatolików ukraińskich: Niemcy (biskup Platon W. Kornyljak rezyduje w Monachium), Francja (biskup Michel Hrynczyszyn) i Wielka Brytania (biskup Michael Kuczmiak).

Poza Europą katolicy ukraińsko-bizantyjscy (żyjący w diasporze) posiadają jedną metropolię w USA z siedzibą w Filadelfii (która obejmuje 4 diecezje) i jedną w Kanadzie (5 diecezji) oraz diecezje w Argentynie (Buenos Aires), w Brazylii (Curitiba) i Australii (Melbourne). Ponadto w USA istnieje bizantyjska metropolia w Pittsburgh (3 diecezje) dla Karpato-Rusinów. Liczbę Ukraińców i Karpato-Rusinów żyjących w diasporze oblicza się na ponad 1.000.000.

Na terenie Białorusi, w wyniku ogólnego ożywienia religijnego (zwłaszcza w środowisku inteligencji oraz młodzieży białoruskiej) poczynając od roku 1990 powstało kilka wspólnot grekokatolickich w Mińsku i kilku innych miastach. Pozostają one w kontakcie z ukraińskimi grekokatolikami ze Lwowa i Iwano-Frankowska (część z nich tam przyjęła chrzest św.). Posługę duszpasterską spełnia wśród nich 4 kapłanów i 2 diakonów. Wspólnoty te uzyskały rejestrację państwową, ale na ogół nie posiadają własnych świątyń. W środowisku emigracji białoruskiej po II wojnie światowej powstało kilka katolickich ośrodków duszpasterskich obrządku wschodniego, m.in. w Londynie, Paryżu, Chicago. Z ramienia Kongregacji Kościołów Wschodnich opiekę nad nimi sprawuje specjalnie mianowany wizytator.

Rumuński Kościół Unicki (Biserica Româna Unita), reaktywowany po upadku komunizmu, posiada aktualnie obsadzone wszystkie historyczne diecezje: metropolia Alba Julia — Fagaras (kard. Alexandru Todea), Lugoj (biskup Ioan Ploscaru), Cluj-Gherla (biskup Gheorghe Gutiu) i Oradea Mare (biskup Vasile Hossu). Życie kościelne jest w trakcie organizacji. Liczbę wiernych szacuje się na ponad 1.000.000.

W *Słowacji* istnieje grekokatolicka eparchia w Preszowie (biskup Jan Hirka). Liczy ona ok. 350.000 wiernych, w tym ok. 50.000 Karpato-Rusinów i 5.000 Węgrów. W ponad 200 parafiach pracuje 250 kapłanów. (Na terenie Czech i Moraw istnieje kilka parafii grekokatolickich, do niedawna związanych z eparchią

w Preszowie). Ponadto w Kanadzie istnieje słowacka grekokatolicka eparchia św. Cyryla i Metodego w Toronto. Obejmuje ona 20 parafii z 30.000 wiernych. Na jej czele stoi biskup Michael Rusnak.

Na Węgrzech grekokatolicy liczą ok. 300.000 wiernych. Posiadają eparchię w Hajdúdorog (biskup Szilárd Keresztes rezyduje w Nyíregyháza) oraz egzarchat apostolski w Miskolc. Jest to Kościół bardzo dynamiczny z licznymi powołaniami kapłańskimi.

Grekokatolicy w dawnej Jugosławii zorganizowani są w ramach eparchii Križevci (biskup Slavomir Miklovič rezyduje w Zagrzebiu w Chorwacji). Eparchia ta przed podziałem Jugosławii liczyła ok. 50.000 wiernych.

Katolicy bizantyjscy w Bułgarii posiadają egzarchat apostolski w Sofii (biskup Metodi Stratiew). Liczbę wiernych szacuje się na ok. 5.000 wiernych w kilku parafiach. Znaczącą rolę w życiu Kościoła w okresie reżymu komunistycznego pełniły siostry zakonne: Eucharystki (w Sofii, Płowdiw i na prowincji) oraz Karmelitanki (mały lecz dynamiczny klasztor w Sofii).

Katolicy bizantyjscy w Grecji posiadają egzarchat apostolski w Atenach (biskup Anárgyros Printesis) obejmujący około 2.000 wiernych.

W południowej Italii istnieją dwie italo-albańskie diecezje katolickie: w Lungro w Kalabrii (biskup Ercole Lupinacci) i w Piana degli Albanesi na Sycylii (biskup Sotir Ferrara). Obie diecezje liczą ponad 60.000 wiernych. Tradycją italo-greckiego monastycyzmu kontynuuje klasztor bizantyjski w Grotta Ferrata koło Rzymu.

Katolicy melchici na Bliskim Wschodzie zorganizowani są w patriarchat Antiochii (na czele stoi patriarcha Antiochii, Aleksandrii i Jerozolimy — Maksimos V Hakim) oraz egzarchaty patriarchalne w Egipcie i w Jerozolimie. Ponadto istnieją diecezje melchickie w USA, Kanadzie i Australii. Liczbę wszystkich katolików melchitów szacuje się na ponad 1.000.000.

Katolickie Kościoły tradycji bizantyjskiej stanęły po Soborze Watykańskim II przed odpowiedzialnym zadaniem ułożenia w nowym duchu stosunków z Kościołem prawosławnym. Nie jest to zadanie łatwe, choć nie brak na tej drodze pewnych osiągnięć. Najwięcej ma ich zapewne Katolicki Kościół melchicki¹⁴. Dla

¹⁴ Zob. na ten temat L. Górka, *Współtwórcy Dekretu o ekumenizmie. Interwencje soborowe biskupów katolickiego Kościoła melchickiego*, w: W. Hryniewicz, P. Jaskóla (red.), *Święta Tajemnica Jedności. Dekret o ekumenizmie po dwudziestu latach*, Lublin 1988, s. 73—81.

Kościółów w Europie Środkowej i Wschodniej warunki wolności politycznej uczyniły to zadanie tym bardziej aktualnym w ostatniej dekadzie XX wieku ¹⁵.

¹⁵ Ważnym uzupełnieniem problematyki omawianej w niniejszym artykule jest książka: W. Hryniewicz, *Kościół siostrzane. Dialog katolicko-prawosławny 1980—1991*, Warszawa 1993. Szeroko omówiony jest tam też temat kształtowania w nowym duchu stosunków między Kościołami unickimi i Kościołami prawosławnymi.